

VAN AZ ÉLETRE MÉLTÓBB ÉS MÉLTATLANABB?

*Felvetések az eredendő rendellenességgel született gyermek
emberi méltóságáról és a szülők kártérítési igényéről**

NAVRATYIL Zoltán
egyetemi docens (PPKE JÁK)

1. Bevezető

Szent Ágoston az idő fogalmáról alkotott közismert gondolata szerint: „Mi hát az idő? Ha senki sem kérdezi, tudom; ha kérdik tőlem, és meg akarom magyarázni, nem tudom.”¹

Mi hát az emberi méltóság? Magyarország Alaptörvénye a Szabadság és felelősség fejezetének II. cikkében mondja ki, hogy „[a]z emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz [...]”. Korábban az 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) akként rendelkezett az 54. § (1) bekezdésében, hogy „[a] Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.” Látszólag tehát, ha kérdik is tőlem, ‘tudom’.

Ugyannakor az emberi méltóság tünemény: sok mindent jelenthet, szinte bármi mellett vagy éppen ellen felhívható a jogi érvelések során, de ez okozza jelentéstartalmának bizonytalan és tág határvonalait is. Nehéz tehát – ha kérdik – jogilag ‘megmagyarázni’, hogy tartalmát tekintve pontosan mit is jelent azon a kereten kívül, amelyben éppen ténylegesen hivatkoznak rá.²

Ennek ellenére központi szerepe nem vitatható sem hazánkban sem más európai államokban, minden embert megilleti a méltóság pusztán azért, mert *ember*.³

* A kézirat az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében jött létre.

¹ *Szent Ágoston vallomásai.* (ford.: Dr. VASS József). Budapest, Szent István Társulat, 2007. Tizenegyedik könyv, XIV. fejezet.

² Rex D. GLENSY: The Right to Dignity. *Columbia Human Rights Law Review*, vol. 43., no. 1. (2011) 67.

³ Neomi RAO: Three Concepts of Dignity in Constitutional Law. *Notre Dame Law Review*, vol. 86., no. 1. (2011) 196.

2. Röviden az emberi méltóság magyar alkotmányjogi kiindulópontjáról

Az alkotmánybíróági gyakorlat az emberi méltóságot érintő első döntései nyomán alakult ki az élethez és emberi méltósághoz való jog monista felfogása.⁴ A Testület álláspontja szerint az élethez és az emberi méltósághoz való jog minden embernek veleszületett, sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető joga. Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot, s minden mást megelőző, a priori *legnagyobb érték*. Az emberi élethez és méltósághoz való jog egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása.⁵

Az Alkotmánybíróság kezdeti döntéseit illetően azonban tekintettel kell lenni arra, hogy azok lényegében filozófiai kiterjedéssel is bírnak, s ebből adódóan a keresztény *természetjogi* érvelés jelenik meg bennük,⁶ és ezzel kapcsolatban utalni lehet Ciceróra, a reneszánsz hagyományra, Aquinói Szent Tamás vagy Hugo Grotius munkáira, de ne felejtjük el Immanuel Kantot, ahogy azt se, hogy a mai napig a világvallások számára is meghatározó tényező e fogalom,⁷ nem véletlenül került említésre Szent Ágoston sem.

Az immáron klasszikusnak tekintendő alkotmányjogi érvelés alapján az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi léttel együtt az emberi lényegét jelenti; az ember immanens lényegi sajátosságát. Az ember a létében és méltóságában fogalmi egységnek tekintendő.⁸ Az ember létezése és méltósága, mint maga az emberi egység, valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen transzcendens. E felfogás szerint az emberi méltóság elsősorban nem is alapjog, hanem a jogok forrása, jogon kívüli értékeket testesít meg.⁹ Azaz a természetjogi – és alkotmányjogi – magyarázat alapján az emberi méltóság a jog előtt és felett létező érték, amely a maga teljességében a jog számára hozzáférhetetlen.¹⁰

A gyakran idézett gondolatmenet szerint tehát az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember *alany* marad, s nem válhat eszközzé vagy *tárggyá*. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, mert nincs érinthetetlen lényegük. A méltóság az emberi léttel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez

⁴ ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybíróági gyakorlat tükrében*. Budapest, Pázmány Press, 2019. 352–353.

⁵ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Indokolás V. 2. pont.

⁶ KOLTAY András: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban. In *Medias Res*, 2012/1. 37.; GLENSY i. m. 74.

⁷ GLENSY i. m. 74–76.; RAO i. m. 197–199.

⁸ FRIVALDSZKY János: Az emberi személy alkotmányos fogalma felé – a méhmagzat életjogának tesztjén keresztül. In: SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *Látélet közjogunk elmúlt évtizedéről*. Budapest, PPKE JÁK, 2010. 220.

⁹ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Dr. Lábady Tamás alkotmánybíró és Dr. Tersztyánszky Ödön alkotmánybíró párhuzamos véleménye.; DELI Gergely – KUKORELLI István: Az emberi méltóság alapjoga Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/7–8. 339.

¹⁰ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Dr. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye.

való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen *emberi életek értéke* között jogilag különbséget tenni, az emberi méltósága mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, állapotától, és attól, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg.¹¹

Utóbbi megfogalmazásnak a későbbiekben központi szerepe lesz a szűkebb téma szempontjából releváns kérdéseket illetően. Egy neves orvos, Weizsäcker fejtette ki – nem minden iróniától mentesen –, hogy egyrészt az orvoslás megfeszítetten küzd a gyógyításért, másrészt a társadalom egyre inkább nem kívánja tudomásul venni a gyógyíthatatlan betegségek létét. Nyilvánvalóan mindenki egészséges és szenvedésmentes életre vágyik, de ha a betegség nem számolható fel, felszámolható kell, hogy legyen maga az élet.¹²

A fentiekből talán következik az is, hogy napjaink példátlan orvostudományi fejlődését látva akár a sorsszerű betegség vagy rendellenesség okozta sorscsapásnak vélt élethelyzet nem elviselhető, s ha mégis megtörténik, akkor megpróbáljuk visszavezetni emberi (orvosi) mulasztásra.¹³ A prenatális (születés előtti) diagnosztika megváltoztatta a mindennapi életet és gondolkodást. Az olyan társadalom, amiben az abszolút egészség és tökéletesség ideálja ilyen mértékben befolyásoló tényező, ott például egy sorsszerű rendellenességgel született fogyatékos gyermek léte elviselhetetlen tapasztalása és látványa lehet a szenvedésnek,¹⁴ és ennek komoly hatása van az emberi méltóságra, az emberi életek vélt vagy valós értékére is.

3. A 'károsodott' életek mint alapok az emberi méltóság egyenlőtlenségéhez?

Az ún. 'gyermek mint kár' igények az 1960-as években az amerikai joggyakorlatból indultak ki,¹⁵ s az eredendő genetikai rendellenességgel fogant *fogyatékos* gyermek születése esetén érvényesített szülői kártérítési igényt a szakirodalom mára már egységesen *wrongful birth* igénynek nevezi, melynek differenciált magyar nyelvű megfelelője lehetne a nemkívánt születés kifejezés. A *wrongful birth* jelenti a fogyatékkal született, de fogyatékosága miatt nem kívánt gyermek szüleinek kártérítését.

Az alaptényállás az alábbi. Ha – az eredetileg a szülők által tervezett és kívánt gyerekekkel kapcsolatban – az orvos a várható születési rendellenességekről megfelelően tájékoztatta volna őket, lemondtak volna a gyermek nemzéséről, vagy az anya megsza-

¹¹ Uo.; hasonló érvelés más államok jogirodalmában is megfigyelhető. RAO i. m. 196–197.

¹² Ulrich EIBACH: Gentechnik – Erzeugung von Leben nach menschlichen Wünschen? Ethischer Aspekte aus christlicher Sicht. In: Thomas KÖCH – Christian MOHR – Jan WALSH (Hrsg.): *Gentechnik und Gesellschaft*. Hamburg, summa.verlagsprojekt, 2002. 113.

¹³ A. MORRIS – S. SAINTER: To Be or Not to Be: Is That The Question? Wrongful Life and Misconceptions. *Medical Law Review*, vol. 11., no. 2. (2003) 170.

¹⁴ G. KLINKHAMMER: Kind als „Schaden“: ein Spiegelbild der Gesellschaft? *Deutsches Ärzteblatt*, Heft 95. (1998) 15.

¹⁵ Thomas A. BURNS: When Life is an Injury: An Economic Approach to Wrongful Life Lawsuits. *Duke Law Journal*, vol. 52., no. 4. (2003) 808.

kította volna a terhességet.¹⁶ Mivel az orvos a megfelelő vizsgálatokat vagy a tájékoztatást elmulasztotta, megfosztotta az anyát a terhesség megszakításának a lehetőségétől. Ugyan nem az orvos okozta a fogyatékossgot – az egy eredendő genetikai rendellenességre vezethető vissza –, mulasztása abban nyilvánul meg, hogy a terhesség előtt vagy alatt végzett vizsgálatok során nem ismerte fel a magzati megbetegedést, így a szülők nem dönthettek szabadon a fogyatékos magzat életének megszüntetéséről, aki így már nem kívántta vált számukra.¹⁷ A szülők kártérítési igénye kiterjed a várandóssággal összefüggő költségekre és a *fogyatékkal* született gyermek felnevelésének költségeire.

Ettől eltérően a *wrongful conception* (nemkívánt fogamzás) fogalma a szülők kártérítési igényét jelenti *egészséges*, de ugyanakkor nem kívánt gyermek születésével kapcsolatban.

Tipikus esetek a következők lehetnek: egy nő vagy férfi önrendelkezési jogával élve sterilizációs műtét elvégzését kéri, s előfordulhat, hogy az orvos (mű)hibát vét,¹⁸ vagy elmulasztja tájékoztatni a páciensét arról, hogy a szabályszerűen végzett beavatkozás az esetek néhány százalékában nem vezet a nemzőképesség teljes megszűnéséhez. A másik lehetőség e körben, hogy az anya – a törvényi feltételeknek megfelelő – terhesség-megszakításnak veti alá magát, amelyet az orvos eredménytelenül hajt végre, s a terhesség továbbra is fennmarad,¹⁹ majd egészséges gyermek születik. A szülők ezen esetekben kártérítésként a nem kívánt *egészséges* gyermek felnevelésének, tartásának költségeit, valamint a terhességgel és születéssel összefüggő költségeket igénylik.²⁰

Végül a *wrongful life* (károsodott élet) mint nem kívánt saját élet az eredendő rendellenességgel született fogyatékos gyermek saját jogú kárigényét jelenti az orvossal, egészségügyi intézménnyel szemben, miután az orvos mulasztása tette lehetővé, hogy eredendő rendellenességgel világra jöjjön. Nem vitás, hogy magát a fogyatékossgot itt sem az orvos okozza, a fogyatékkal történő születés és élet jelenti a gyermek számára a kárt, amit az orvos megakadályozhatott volna, ha megfelelően tájékoztatja a szülőket, s ekkor meg lehetett volna szakítani magzati életet. Saját léte jelenti a gyermeknek a hátrányt, amellyel szemben a nemlét – ami az orvosi mulasztás nélkül lenne – előnyben részesítendő alternatíva volna számára.

A két utóbbi esetkörben (*wrongful conception* és *wrongful life*) elmondható, hogy a kontinentális és az angolszász bírói gyakorlat az azokra alapított igényeket gyakran el-

¹⁶ G. B. ROBERTSON: Civil Liability Arising from „Wrongful Birth” Following an Unsuccessful Sterilisation Operation. *American Journal of Law & Medicine*, vol. 4., no. 2. (1978) 131.

¹⁷ Vö. P. M. A. BEAUMONT: Wrongful Life and Wrongful Birth. In: S. A. M. McLEAN: *Contemporary Issues in Law, Medicine and Ethics*. Aldershot, Dartmouth, 1996. 100–101.; BURNS i. m. 809–810.

¹⁸ Ld. részletesen Günter BRENNER: *Arzt und Recht*. Stuttgart, Fischer, 1983. 119–120.; Sabine HAUBERICH: *Haftung für neues Leben im deutschen und englischen Recht*. Berlin, Springer, 1998. 7–14.; Paul KORFF – Wilhelm BECH – Lutwin MIKAT (Hrsg.): *Lexikon der Bioethik*. Güntersloh, Güntersloher Verlagshaus, 2000. 461–464.

¹⁹ Ld. részletesen HAUBERICH i. m. 21–25.; Claudia JUNKER: *Pflichtverletzung, Kindesexistenz und Schadenersatz*. Berlin, Duncker & Humblot, 2002. 36.

²⁰ Dean STRETTON: The Birth Torts: Damages for Wrongful Birth and Wrongful Life. *Deakin Law Review*, vol. 10., no. 1. (2005) 321.

utasítja, és ezt teszi a magyar bírói gyakorlat is.²¹ Az egészséges gyermek megszületését és felnevelésének költségeit kárként érvényesíteni nem lehet, ahogy a gyermek saját jogán sem érvényesíthet kárigényt azért, mert – fogyatékkal – megszületett. Az indok lényegében egyszerű: az emberi élet (és emberi méltóság) érték. Az egészséges emberi élet mindenképpen, ‘saját elmaradt halálért’ pedig nonszensz lenne kártérítést megítélni.

Mégis a *wrongful birth* (nemkívánt születés) esetben ez az értékszemlélet már másként jelenik meg. A fogyatékkal született gyermek miatt érvényesített igények a joggyakorlatban egyre inkább általánossá váltak, s jogszerű utat nyitottak a szülőknek, hogy kártérítésre és/vagy nem vagyoni jellegű kompenzációra tarthassanak igényt, ha az orvosi mulasztás miatt az eredendő rendellenességgel fogyatékos gyermekük születik.²² Elmondható, hogy a kontinentális és angolszász bírói gyakorlat a szülők kártérítési igényének ilyen esetekben helyt ad.²³ Jelen tanulmány e joggyakorlatbeli ténynt kiindulópontnak tekinti, s nem az egyes országok bírói gyakorlatának bemutatására vállalkozik,²⁴ hanem e jogi jelenség társadalmi következményeit és a jelenség emberi méltóságra gyakorolt hatását feszegeti. Ha például a magyar joggyakorlat szerint az egészséges gyermek születése esetén (*wrongful conception*) a szülők nem követelhetnek kártérítést, akkor fogyatékos gyermek születése (*wrongful birth*) esetén vajon miért?

²¹ Ld. részletesen pl. BENKE József: ‘Gyermekekár’. Összehasonlító jogi szemelvények a születés mint károk témaköréből. *Iustum Aequum Salutare*, 2020/2.

²² Cailin HARRIS: Statutory Prohibitions on Wrongful Birth Claims & Their Dangerous Effects on Parents. *Boston College Journal of Law & Social Justice*, vol. 34., no. 2. (2014) 367.

²³ Fontos azonban megjegyezni, hogy az Egyesült Államokban a 2022-es *Dobbs v. Jackson* ügy – melyben a Supreme Court felülírta az addigi terhesség-megszakítással kapcsolatos jogi álláspontot – a *wrongful birth* igényekre is elkezdett hatást gyakorolni, tekintettel arra, hogy a korábbi, 1973-as *Roe v. Wade* ügy alapján biztosított ‘abortuszhoz való jog’ nem létezik már, a tagállamok hozhatnak a terhesség-megszakítással kapcsolatos korlátozó szabályokat. Luke Isaac HAQQ: The History of Wrongful Birth and the Future of Reproductive Technologies. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, vol. 24., no. 2. (2023) 233.

²⁴ Ld. részletesen pl.: Paola FRATI et al.: Preimplantation and Prenatal Diagnosis, Wrongful Birth and Wrongful Life: a Global View of Bioethical and Legal Controversies. *Human Reproduction Update*, vol. 23., no. 3. (2017).; Andreas REINHART: *Familienplanungsschaden*. Berlin, Peter Lang, 1999.; Thomas WINTER: „Bébé préjudice” und „Kind als Schaden”. Berlin, Duncker & Humblot, 2002.; LÁBADY Tamás: *Előterjesztés a Pécsi Ítélőtábla Polgári Kollégiumának ülésére a fogyatékkal született gyermek saját jogú kártérítési igénye tárgyában*. Pécs, 2006.; HERPAI Annamária: Újabb jelenségek a születéssel kapcsolatos kártérítési igények körében. *Magyar Jog*, 2005/11.; JOBBÁGYI Gábor: Az ember, mint kár? *Magyar Jog*, 2004/1.; DÓSA Ágnes: Kérhető kártérítés egy gyermek megszületéséért? *Lege Artis Medicinae*, 2001/2.; HALÁSZ Csenge: Nem kívánt élet, avagy a létezés maga a kár? A gyermek születésével összefüggő kárigények bírói gyakorlatának a margójára. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXVI/2. 2018.; CZINE Aliz: A születéssel kapcsolatos kártérítési igények megítélése – azaz lehet-e kár az emberi élet? *Themis*, 2014/12.; HÁMORI Antal: Az ember élve születése nem káresemény (a Legfelsőbb Bíróság 1/2008. PJE számú jogegységi határozata; alkotmányjogi aspektusok). *Jogtudományi Közlöny*, 2009/11.; ZAKARIÁS Kinga: Az emberi élet, mint kár? (A Legfelsőbb Bíróság 1/2008. PJE számú jogegységi határozatának vizsgálata az Alkotmány 54. § (1) szempontjából). *Magyar Jog*, 2010/11.

4. Az ember mint érték – Az ember mint ‘hátrány’

A jogi megítélés számára az embernek, a személynek az értékjellege a meghatározó.²⁵ A modern társadalmi gondolkodásban az ember jelenti a legnagyobb értéket, vallási vagy erkölcsi szempontból is.²⁶ Az alapellentmondás tehát adott, ha ugyanis az ember, a személy a jog számára értéket jelent, akkor nehezen lehet elképzelni, hogy bizonyos élethelyzetben, fogyatékosága esetén mégis kárként lesz megbélyegezve.

4.1. A fogyatékoság szubjektív megítéléséről

Tény, hogy a súlyos fogyatékkal világra jött gyermek adott esetben rendkívüli megterhelést okoz a szülőknek. A méltányossági szempontok messzemenően elfogadhatók, de az is leszögezhető, hogy nem a kártérítési jog fog erre megoldást adni, s a szülői kártérítési igényeknek helytadó bírósági ítéletek is jobbra szociálpolitikai szempontokat tartanak szem előtt. Nem lenne szabad alábecsülni a *wrongful birth* (nemkívánt születés) kérdéskörének demoralizáló társadalmi kisugárzását, az előítéletek, sztereotípiák fokozódását a fogyatékkal élő emberekkel kapcsolatban.²⁷ Mert erőteljes üzenete van, az, hogy a jog szerint a fogyatékos élet csökkent értékű, s nincs helye a társadalomban.²⁸

A mindennapi szóhasználatban az *egészséges* kifejezést gyakran a *fogyatékos* ellentétként használják. Azonban az egészséges ellentéte a *beteg*, ami azt fejezi ki, hogy egy negatív irányú orvosilag megállapítható eltérés van egy ember saját szokásos fizikai, szellemi állapotához képest. Egy fogyatékkal született embernek a saját állapota az, hogy fogyatékkal él, s az előbbi eltérés nem megragadható.²⁹ S vajon teljes bizonyossággal – szubjektív és társadalmi előítéletek nélkül – meg lehet-e határozni, hogy mi is az a fogyatékoság? Tekintettel arra is, hogy napjainkban több ezer genetikai rendelkezés ismeretes.³⁰ Egységes fogalmi meghatározás aligha lehetséges, több tudományterület – például orvostudomány, szociológia, pszichológia – megállapításai adhatnak lehetséges határvonalakat.³¹

²⁵ Törő Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Budapest, Közgazdaságtani és Jogi Könyvkiadó, 1979. 20.

²⁶ SÁNDOR István: *Előadásvázlatok a személyek jogából*. Budapest, Patrocinium, 2013. 16.

²⁷ Christina L. GOEBBELSMANN: Putting Ethics and Traditional Legal Principles Back into California Tort Law: Barring Wrongful Birth Liability in Preimplantation Genetic Testing Cases. *Loyola of Los Angeles Law Review*, vol. 43., no. 2. (2010) 679.

²⁸ Kate WEVERS: Prenatal Torts and Pre-Implantation Genetic Diagnosis. *Harvard Journal of Law & Technology*, vol. 24., no. 1. (2010) 261.

²⁹ Martin SCHAUER: „Wrongful birth” in der Grundsatzentscheidung des OGH. *Recht der Medizin*, 2004/1. 18.

³⁰ Gregor WOLBRING: A Disability Rights Approach to Genetic Discrimination. In: Judit SÁNDOR (ed.): *Society and Genetic Information*. Budapest–NewYork, CEU Press, 2003. 183.; T. KOCH: Disability and Difference: Balancing Social and Physical Constructions. *Journal of Medical Ethics*, vol. 27., no. 6. (2001) 376.

³¹ HALMOS Szivia: Esélyteremtés vagy önkény? A fogyatékoság fogalma a magyar és a német jogban. *Fundamentum*, 2007/4. 95.

Az Egyesült Államokban például egyszer egy siket pár az in vitro fertilizációt (anyatesten kívüli művi megtermékenyítést) donor hímivarsejt felhasználásával vette igénybe. Azt szerették volna elérni, hogy gyermekük is siket legyen, ennek érdekében egy olyan donort választottak, akinek öt generációra visszamenőleg kimutatható volt a siketség a családjában. Az eljárás sikerült, s a gyermek siket lett. Ugyan nem használták a preimplantációs diagnosztikát ennek elérése érdekében, de donorszelekciót igen. A siketség orvosilag betegségnek, fogyatékoságnak számít, noha annak ilyen módon való értékelése a szülők szerint csupán egy kulturális különbséget jelent.³² Hogyan értékeljük a szülők magatartását? Miként befolyásolja a szülők magatartása a gyermek személyiségét, méltóságát?³³

Érdekes, hogy e jelenséggel összefüggésben az angol szabályozás kifejezetten rögzítette, hogy in vitro fertilizáció esetében a rendellenességet hordozó anyatesten kívüli embrió nem részesíthető előnyben a rendellenességet nem hordozó embrióhoz képest. Ha pedig minden embrió esetében fennáll a rendellenesség esélye, s az anya visszaültetést kér, e döntését a klinika etikai bizottságának kell jóváhagynia, figyelemmel a később születendő gyermek feltehető érdekére is.³⁴

Hasonlóval találkozunk a magyar szabályozásban is, ami kimondja, hogy nem végezhető el az asszisztált reprodukciós eljárás, ha abból – nagy valószínűséggel – egészséges gyermek nem születhet.³⁵ A szabályozáson keresztül így végső soron a jogalkotó állást foglal az emberi élet értéke tekintetében, hiszen az a gondolat húzódik meg mögötte, hogy a rendellenességgel világra jövő gyermek nem kívánatos.

4.2. A fogyatékoságról mint társadalmi különbségről

A fogyatékoság kifejezést alapvetően két irányból lehet megközelíteni. E két irány az ún. *orvosi modell* és a *szociális modell*.³⁶ Az orvosi megközelítés szerint a fogyatékoság személyes tragédia, magában a személyben rejlő biológiai defektus, ami a rendestől (normálistól) eltérővé teszi a személyt, s ez alacsonyabb életminőséget biztosít neki (és családtagjainak). A fogyatékoság kezelése szintén biológiai alapokon áll, orvosi módszerekkel történik a *normálshoz* való közelítése, amennyire csak lehet. A fogyatékkal élőkre a biológiai determinizmus alapján úgy tekint e felfogás, hogy ők alacsony

³² Note: Regulating preimplantation genetic diagnosis: The pathologization problem. *Harvard Law Review*, vol. 118., no. 8. (2005) 2781–2782.; Charles FOSTER: *Human Dignity in Bioethics and Law*. Oxford, Hart Publishing, 2011. 145.

³³ Heather WIDDOWS: Persons and Their Parts: New Reproductive Technologies and Risk of Commodification. In: Stephen W. SMITH – Ronan DEAZLEY (eds.): *The Legal, Medical and Cultural Regulation of the Body*. Farnham, Ashgate, 2009. 79.; FOSTER. i. m. 146.

³⁴ Human Fertilisation and Embryology Act 1990 (as amended) sec. 14 (9); Human Fertilisation and Embryology Authority: Code of Practice, 9th edition – revised October 2021. 10C., 10.19., 10.20.

³⁵ 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyaszttva tárolására vonatkozó részletes szabályokról. 1. § (2) b).

³⁶ WOLBRING i. m. 162–165.

életminőséggel rendelkező szenvedő lények, s a leginkább érintettek saját szubjektív tapasztalatait nem veszi figyelembe.³⁷

Ezzel ellentétben a szociális megközelítés nem úgy néz a fogyatékkal élő emberre, mint orvosi kóresetre, hanem mint egy bizonyos adottsággal rendelkező személyre, s egy tág értelmezést alapul véve a különböző biológiai adottságokkal rendelkező személyeknek a társadalmi integrációja a célja. A fogyatékosság egy kultúrafüggő társadalmi konstrukció, nagy részben a társadalom reakciója az egyén biológiai adottságát illetően. E szerint a nem fogyatékos emberek által létrehozott kulturális előítéletek, intézményesített szabályok okozzák legfőképpen a fogyatékosként való megkülönböztetést, nem pedig maga a testi rendellenesség.³⁸ Ezért e megközelítés szociális követelményeket támaszt a társadalmi felelősség szintjén, hogy a társadalom eltérő adottságú tagjai a társadalmi élet minden területén részt vehessenek. Nem tagadja a fogyatékkal élő egyén orvosi problémáját – bár a kifejezetten súlyos fogyatékossgot nem tudja a rendszerbe illeszteni –, de nem ez válik meghatározóvá.³⁹ Nem mindenáron akarja kezelni a személy biológiai adottságát, de megpróbálja mindenáron kezelni a téves társadalmi habitust. Korlátokat bont le.

A fogyatékosság megítélésének kulturális paradigmákba való beágyazottsága valóban meghatározó. Ami az egyik társadalomban hátrányos, egy másikban lehet, hogy inkább előnyt jelent. A jelenséget kiválóan illusztrálja H. G. Wells *A Vakok Országá* című elbeszélése, ami egyben példája a fogyatékosság – egysíkú, ezért félrevezető – orvosi modelljének is. A történetben egy hegymászó véletlenül egy elszigetelt völgybe zuhan, ahol minden völgylakó születésétől kezdve vak, eredendően szem nélkül születnek (melynek orvosi fogalma: *anophthalmia*). Egyéb érzékszerveik viszont bámulatosan kifinomodtak, mintegy kompenzálva a hiányzó látást. A hegymászó annak ellenére, hogy lát, esetenül mozog e társadalomban, s nem tud beilleszkedni. A völgylakók bolondnak tartják, helyzetüknél fogva nem értik különös és szokatlan viselkedését. De hamarosan rájönnek, hogy mi okozza azt: az a furcsa valami, amit ő szemnek nevez. Az elméjében is zavarokat okoz. Megvan tehát a diagnózis, s a hegymászó rendellenességének kezelése így már egyszerű: el kell távolítani ezeket a fölösleges testeket. „– És akkor teljesen épelméjű lesz? – Teljesen épelméjű, és kitűnő honpolgár.”⁴⁰

³⁷ John HARRIS: Is there a Coherent Social Conception of Disability? *Journal of Medical Ethics*, vol. 26., no. 2. (2000) 95–100.

³⁸ Solveig Magnus REINDAL: Disability, Gene Therapy And Eugenics – A Challenge to John Harris. *Journal of Medical Ethics*, vol. 26., no. 2. (2000) 92.

³⁹ A szociális modell egy továbbfejlesztett változata az ún. transzhumanista modell. Nem tekinti a fogyatékossgot a normálistól eltérőnek, hanem az elmélet szerint minden ember általánosan eltérő képességekkel rendelkezik, s ezek minden ember esetén fejleszthetők. A szociális modell további változata az emberi jogi – kisebbségi modell, mely szerint a fogyatékkal élő emberek ugyanolyan társadalmi csoportot alkotnak, mint a civil társadalom egyéb szerveződései. Wendy F. HENSEL: The Disabling Impact of Wrongful Birth and Wrongful Life Actions. *Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review*, vol. 40., no. 1. (2005) 149.

⁴⁰ A történet nem ismeretlen az orvosi szakirodalomban sem. Ld. R. B. JONES: Impairment, Disability and handicap – Old Fashioned Concepts? *Journal of Medical Ethics*, vol. 27., no. 6. (2001) 377–379.

A fogyatékoság nagyban függ attól, hogy mit tekintünk normálisnak, s mihez képest történik az értékelés. Ha pedig statisztikai értelemben használjuk, Wells bennszülöttei normálisak, akinek pedig szeme van, az fogyatékos. A völgyalakók megállapítják a diagnózist és a kezelési módszert. De ha közösségük szempontjai szerint normálissá teszik, vajon a javára válik?

Ha el is fogadjuk, hogy a jogrend megengedi a terhesség-megszakítást a magzati rendellenességre tekintettel – ami mögött szintén a fogyatékos életről alkotott negatív értékítélet alapján folyik egy leplezett szelekció –, a *wrongful birth* igényekkel összefüggő esetek nem hasonlíthatók össze ezzel a kérdéskörrel. Itt már egy – fogyatékkal – megszületett gyermekről, emberi életről és méltóságáról van szó, akivel kapcsolatban a jogrend már semmiképpen sem járhat el úgy születése után, mint a magzati étellel szemben korábban, a születés előtt. Nem játszik szerepet ennek megítélésében az, hogy a fogantatástól vagy a születéstől számítjuk az emberi élet kezdetét, mert vitán felül áll, hogy megszületett emberről, és ennek az embernek a méltóságáról van szó. A későbbi kártérítési jogi helyzet nem vezethető le abból a hipotetikus feltevésből, hogy magzatkorban terhesség-megszakításra került volna sor.

Egy jogrend nem sugalmazhatja, nem állíthatja egy – fogyatékkal vagy a nélkül – megszületett embernek azt, hogy ezt az emberi életet, s az azzal járó méltóságot meg kellett volna szüntetni még magzatkorban;⁴¹ azt, hogy egy *ésszerűen gondolkodó* ember megszakította volna korábban ennek a már élő gyermeknek az életét; azt, hogy nemlétezése mennyivel előnyösebb helyzetet teremtené szüleinek és – közvetve – a társadalomnak. Ez egy további lépés az emberi élet és méltóság feltételezése, viszonylagossá tétele során,⁴² ráadásul családi kötelekekről van szó, melyeknek funkciója épp ezzel ellentétes lenne.⁴³

4.3. A Kúria 2/2022. Jogegységi határozatáról

Érdemes külön szólni a Kúria 2022-ben hozott jogegységi határozatáról,⁴⁴ melyben ugyan érinthette volna kifejezetten az eredendő rendellenességgel született gyermek emberi méltóságát is, de részleteiben nem bocsátkozott e kérdésbe. Általánosságban hivatkozott ugyan a korai – emberi étellel és méltósággal összefüggő – alkotmánybí-

⁴¹ Hans REIS: *Das Lebensrecht des ungeborenen Kindes als Verfassungsproblem*. Tübingen, Mohr, 1984. 162.

⁴² Eduard PICKER: Schadenerzatz für das unerwünschte Kind („Wrongful birth“). *Archiv für die civilistische Praxis*, 1995/6. 543.

⁴³ FRIVALDSZKY János: A házasság és a család: elnyomó hatalmi viszonyok avagy a jog relacionális jellegének prototípusai? Az olasz relacionalista jogfilozófiai eredmények tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/3. 14.

⁴⁴ 2/2022. Jogegységi határozat (Jpe.III.60.011/2022/15. szám). A genetikai, teratológiai ártalom következtében fogyatékosággal született gyermeknek az egészségügyi szolgáltatóval szembeni saját jogú kártérítési igényéről szóló 1/2008. Polgári jogegységi határozat elsődlegesen a sérült gyermek viszonylatában (*wrongful life*) fogalmazta meg a Legfelsőbb Bíróságnak a bírósági jogalkalmazás egységes biztosítása érdekében kifejtett álláspontját. Jelen tanulmány szűkebb témáját tekintve e kérdéskörrel nem foglalkozik.

rósági határozatokra és a *wrongful life* igényekkel kapcsolatos 1/2008. Polgári jogegységi határozatra, de sokkal inkább a szülők kártérítési igényének mértékére helyezte a hangsúlyt.

A megválaszolandó kérdés arra vonatkozott, hogy az eredendő rendellenességgel született gyermek szüleinek kártérítési igénye kapcsán az egészségügyi szolgáltató a gyermek teljes felnevelési költségére (az alap- és az egészségkárosodásból eredő többletköltségre), vagy csupán az egészségkárosodással kapcsolatban felmerült többletköltség megfizetésére köteles-e.

A Jogegységi Tanács előzetesen általánosságban rögzítette, hogy *wrongful birth* (nemkívánt születés) esetén bírói gyakorlat egységes a felelősség megállapíthatóságának kérdésében. A rendellenesség fel nem ismerése vagy a nem megfelelő tájékoztatás miatt a szülők nem dönthettek a terhesség-megszakításról, ennél fogva sérült az anya hatályos jog szerinti önrendelkezési és mindkét szülő családtervezéshez való joga, amelynek következménye, hogy az egészségügyi intézmény felel az ebből eredő hátrányokért. Eltérő ugyanakkor a gyakorlat a megtérítendő vagyoni károk körében, hogy az egészségügyi szolgáltatót kártérítési felelősségére tekintettel terheli-e a gyermek felnevelésével kapcsolatos összes költség, vagy csak az egészségkárosodásból eredő többletköltségeket köteles megtéríteni. Végül a döntés szerint a szülők kártérítésként az egészségkárosodással kapcsolatban felmerült többlet-felnevelési költségre, és nem a gyermek teljes felnevelési költségére tarthatnak igényt.

A határozat ugyanakkor az emberi méltósággal összefüggésben nem igazán nyújt támpontot, ha azt a fogyatékos gyermek életére vetítjük, hanem a szülők megnehezült életét tartja szem előtt, s ez igaz mind a többségi határozatra, mind pedig a többségi határozattól eltérő álláspontokra is, amelyek a teljes felnevelés költségeinek megtérítése mellett érvelnek.

Lényegében a határozat indokolása szerint az emberi élet alkotmányos érték, ami semmilyen körülmények között nem értelmezhető polgári jogi értelemben vett kárként, a jog által védendő érték tekintetében az egészséges és fogyatékos lét között nem tehető megkülönböztetés. Ez a megkülönböztetés a minden megszületett személyre egyenlően vonatkozó sérthetetlen emberi méltóság tiszteletben tartásának alkotmányos parancsába ütközne. Ebből következően nem fogható fel kárként az étellel (létfenntartással) kapcsolatos költség. Ezért kizárólag a tervezett egészséges gyermek és a genetikai, teratológiai ártalommal megszületett gyermek felnevelési költségei közötti különbözet ítélnélhető meg kárként, mert csak így érhető el, hogy kizárólag a gyermek egészségében károsodott állapotát és ne a pusztá létét tekintsük kárnak.

Ugyanakkor az emberi élet – s tegyük hozzá a méltóság – fogalma nemcsak az alapfelnevelési költséggel azonosítható, abba benne foglaltatik a fogyatékos élet költsége is, amely leválaszthatatlan attól. Így viszont nem egészen érthető az indokolás ezen része, mert mégiscsak van különbség a megszületett életek között.

Kétségtelen nehéz határvonalat húzni e tekintetben, de veszélyekkel járhat jogi szempontból, ha a mérleg nyelve esetleg egy olyan alapállás felé billen, amely az emberi testet és személyiséget, azaz az emberi méltóságot szétválasztja egymástól, a testet a személytől függetlenül tárgyként kezeli. Ebből az következne, hogy a személy

‘alanytalanítva’ lenne. Az emberi méltóság leválna magáról az emberről,⁴⁵ ami önmagában is egy paradox helyzetet eredményezne.

Célszerű visszakanyarodni a korai alkotmánybíróági alapálláshoz, arra tekintettel, hogy egészséges gyermek születése esetén (*wrongful conception*) nem jár kártérítés, fogyatékkal született gyermek (*wrongful birth*) esetén igen. Az emberi méltósághoz való jog egyik funkciója az *egyenlőség* biztosítása. Az egyenlő méltósághoz való jognak azt is kell biztosítania, hogy ne lehessen különbözően ‘értékes’ életeteket jogilag másként kezelni:

„Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb. Az egyenlő méltóság miatt egyaránt érinthetetlen a nyomorék és az erkölcsi szörnyeteg bűnöző élete és méltósága is. Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valósított meg az emberi lehetőségből és miért annyit. Az élethez és méltósághoz való jog egysége következtében nemcsak a halálban egyenlő mindenki: az életek egyenlőségét a méltóság garantálja.”⁴⁶

Érdemes aláhúzni még, hogy *wrongful birth* (nemkívánt születés) esetekben – ritkán, ha nem soha –, és a jogegységi döntésben sem esik szó arról, hogy mi lehet a család fogalmának lényeges tartalma, noha a szülők családtervezési jogának (de talán célszerű lenne nem jognak, hanem szabadságnak nevezni) sérelme rendre említésre kerül. Más típusú esetekben kiemelten a gyermek védelmének követelményét tartja szem előtt a bírói gyakorlat. A család mint fogalom nyilvánvalóan igen tág, de egy gyermek születése minden bizonnyal beletartozik, továbbá inkább kollektív, mint individuális karakterű.⁴⁷ Azzal, hogy *wrongful birth* esetekben a joggyakorlat kártérítést ítél meg a szülők számára, s kárként tekint a – fogyatékkal élő – gyermek felnevelésének költségeire, a szülők anyagi érdekét helyezi a gyermek személye, s abból fakadó méltósága elé.

4.4. A jogi hátrány következményeiről

Egy, a születéstől fogva fennálló testi vagy szellemi fogyatékoság elválaszthatatlan a gyermek személyétől. Meghatározza életét, önértékelését, kapcsolatait, érzelmeit. Érez örömet, szeretetet, de szenvedést, fájdalmat is – mint minden más ember. A jog minden életet egyenlő értékűnek kell, hogy tekintsen. Ezért ellentétes az emberi méltósággal, hogy valakire – létezésére vagy felnevelésére – kimondottan csak fogyatékosága miatt *hátrányként* tekintenek. Ez a fogyatékos élet értéktelenségét foglalja magában, azt,

⁴⁵ FRIVALDSZKY János: Az ember jogalanyiságának, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben. *Acta Humana*, 2020/4. 76.

⁴⁶ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Dr. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye. Hozzátehetjük nagy vonalakban mindehhez azt is, hogy az Alkotmánybíróság és a Kúria közötti tágabb értelemben vett ‘jogértelmezési versengés’ rendre előfordul. Ld. pl. PAPP János Tamás: Az Alkotmánybíróság két újabb határozata a rendvédelmi dolgozók képmásának nyilvánosságáról. Az Alkotmánybíróság feltételeinek érvényesülése a bíróságok döntéseiben. *Jogesetek Magyarázata*, 2016/4. 10-11.

⁴⁷ MOLNÁR Sarolta Judit: Repedések a házasság intézményén. Az élettársi kapcsolat hatása, nemzetközi tendenciák: betekintés a spanyol jogba, hazai lehetőségek. *Iustum Aequum Salutare*, 2009/4. 237.

hogy nem ugyanolyan személy, mint mindenki más, tehát nem feltétlen méltóságú emberi lény.⁴⁸

A méltányossági, részvételi, emberiességi szempontok természetesen messzemenően elfogadhatóak, de a megoldást nem a kártérítési jog fogja nyújtani, az egy bizonyos ponton önnön határaihoz érkezik. Nem arról van szó, hogy a jog nem nyújt pont ott segítséget, ahol a leginkább kellene. Mert valóban kellene.

A fogyatékos gyermeket nevelő szülők anyagi támogatására nagymértékben szükség van. Ha hátrányként is érzékeljük, s tragikusnak tartjuk, hogy egyes emberek fogyatékkal kényszerülnek élni, vagy fogyatékos gyermeket kell nevelniük, ami adott esetben egész életüket alapvetően megváltoztatja, akkor sem áll hatalmunkban – s gyakran az orvoslásban sem –, hogy ezt valahogyan perifériára szorítsuk. Az elfogadás kell, hogy legyen meghatározó, nem pedig a kétségbeesett kutatás a gyermek fogyatékos életének okozója, egy jogilag *felelősségre vonható* személy után.⁴⁹ Az erendő születési rendellenességgel megszületett gyermek mind a gyermek, mind a szülő számára sorskérdés, nem pedig kártérítési jogkérdés, amiért valakit mindenképpen felelőssé kell tenni!

Ellenkező esetben a kártérítési jog is okozhat helyrehozhatatlan és megtéríthetetlen *kárt* a társadalmi együttélésben. Bármennyire is semmitmondóan hangzik, de a feladatot az állami szociálpolitikának kell magára vállalnia, amely a bizonyos formájú emberi létezés megszüntetendőségének és értéktelenségének ítélete nélkül adja – adná – a támogatást. Ha ez az elgondolás sablonos és nem kielégítő, akkor az sem lehet kielégítő, ha a fogyatékos személyek támogatását a jogi kárfelelősség kiterjesztésével érjük el.

Ismételten hangsúlyozandó, hogy a bíróságok is gyakran az együttérzés, a részvét talaján állva ítélik meg a fogyatékos gyermek szüleinek a kártérítést. A fejlődés e téren inkább az lenne, ha a szociálpolitika olyan mértékben és módon lenne képes felvállalni a fogyatékkal élők és családtagjaik támogatását, ami mindenben megfelel szükségleteiknek,⁵⁰ s tenné ezt olyan – nem pedig a Magyarországra leginkább jellemző pusztán deklaratív – jogszabályi háttérrel, amelyek jogszabályok méltán funkcionálhatnának úgy, mint a jogalkotói és társadalmi szolidaritás szeizmográfjai.

Lehetséges, hogy ezek inkább morális színezetű társadalompolitikai megfontolások, semmint jogiak – s „gumiszalagból nem lehet rőföt csinálni”⁵¹ –, de ha e megfontolások részvételét tagadnánk a fogyatékkal élő személyek helyzetének megítélése és a velük való bánásmód kapcsán, akkor nemcsak a fogyatékkal élő emberek alól húznánk ki azt a szilárd alapot, amelyre civilizációnk felépült. Az egészségkárosodás csak akkor válik fogyatékosággá, ha a társadalom azzá teszi.

⁴⁸ FRIVALDSZKY (2000) i. m. 40. Noha a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról 1998. évi XXVI. törvény preambuluma rögzíti, hogy a fogyatékos emberek a társadalom *egyenlő méltóságú, egyenrangú* tagjai.

⁴⁹ SCHAUER i. m. 25.

⁵⁰ Uo. 24.

⁵¹ MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*. Triorg, (é.n.) 66.

A *wrongful birth* igény háttere a nem kívánt fogyatékos gyermek életének értékelensége.⁵² Üzenete a gyermeknek, más fogyatékkal élőknek, családtagjainak, a társadalomnak ugyanaz: hiba volt a gyermeket világra hozni, a terhesség megszakításra került volna, feltételezve azt, hogy családjának és a társadalomnak is jobb lenne így.⁵³ Olyasfajta értékítéletet hordoz magában, mely szerint kifejezetten rossz, ha olyan gyermek világrajövetelét engedjük meg, akinek feltételezetten kedvezőtlen életkörülmények között kell leélnie az életét.⁵⁴

E kártérítési igények szükségszerűen erősítik a fogyatékkal élő emberek másodlagos, csökkent értékű társadalmi szerepét. Családi és közösségi kötelekeket vágnak át. Hatalmat adnak a fogyatékek nélkül élők kezébe, hogy megítéljék: a fogyatékkal élni rossz, annál a nemlét is jobb.⁵⁵

Az emberi méltóság az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti.⁵⁶ A jog csak egyetlen egységes emberfogalommal dolgozhat, melynek alapja, hogy minden ember – egyenlő – méltósággal rendelkező személy.⁵⁷

5. Konklúzió – Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb?

A legtöbb ország joggyakorlata a 60-as évektől fokozatosan szembesült az – egészséges vagy fogyatékos – új élet születésében rejlő kártérítési jogi problémával. Az időpont nem meglepő, ez már ugyanis a szexuális forradalomnak nevezett jelenség korszaka. A meddővé tétel, a fogamzásgátlás, a terhesség-megszakítás növekvő térnyerése és igénybevétele a modern családtervezés valóságává vált.

De hamarosan fel kellett tenni a kérdést, következik-e mindebből, hogy e modern családtervezést kártérítési úton is körül kell bástyázni. A legtöbb ország joggyakorlata szerint a válasz igen. Ugyanakkor azokat a kulturális-civilizációs előfeltételeket, amelyek szerint maga a gyermekszületés társadalmi szinten értéket képvisel – még akkor is, ha e gyermek a szülők részéről nem kívánt –, nem lehet letagadni. A gyermekszületés társadalmi szinten értéket képvisel, de általános felfogás szerint csak akkor, ha e gyermek egészséges?

Az orvost (egészségügyi intézményt) elmarasztalja a jog. Az orvos terhére rója azt, amit alkotmányosan biztosított lelkiismereti szabadságával élve lehet, hogy nem tett volna meg. A dolog persze nem ennyire egyszerű, hiszen az orvosnak csak az anya figyelmét kell felhívnia a magzati rendellenességre. Ez azonban mit sem változtat az előbbi megállapításon, az orvos nem tette lehetővé, hogy az anya döntsön a terhesség megszakításáról.

⁵² I. Glenn COHEN: Intentional Diminishment, the Non-Identity Problem, and Legal Liability. *Hastings Law Journal*, vol. 60. (2008) 347.

⁵³ HENSEL i. m. 176.

⁵⁴ David ARCHARD: Wrongful Life. *Philosophy*, vol. 79., no. 3. (2004) 403.

⁵⁵ HENSEL i. m. 194.

⁵⁶ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Dr. Lábady Tamás alkotmánybíró és Dr. Tersztyánszky Ödön alkotmánybíró párhuzamos véleménye.

⁵⁷ FRIVALDSZKY (2000) i. m. 56.

A kárfelelősség kiterjesztésével egyidejűleg csökken az olyan emberek elfogadottsága, akik nem felelnek meg az uralkodó elképzelés szerinti kritériumoknak. Az egészséges élethez való jogot felváltja az egészséges életre való kényszer. A véletlenszerűt felváltja a tervszerű, a sorsszerű behelyettesítődik a jogszerűtlennel. A genetika forradalma lerombolja hagyományos meggyőződésünk alapjait, s egy betegségek és fogyatékoságok nélküli világ eljövételét tűzi zászlajára. S mint minden forradalomnak, ennek is megvannak a maga áldozatai, akik itt a fogyatékkal élő emberek. Mindez azonban a valóságban csupán fikció, hiszen meg sem tudjuk teljes bizonyossággal határozni, hogy mit értünk betegség, fogyatékoság alatt, hol lehet határt vonni.

A szülők autonómiája, függetlensége áll szemben egy – egészséges vagy fogyatékos – gyermek életével. Tény, hogy az anya önrendelkezési joga a magzat élete felett a legtöbb ország jogrendjében – így vagy úgy – befogadást nyert. Jelen tanulmány sem ezt sérelmezi. De hangsúlyozandó ismét, hogy *wrongful birth* eseteknél már nem erről van szó.⁵⁸ Itt már egy gyermek megszületett, akinek fogyatékos élete kerül megmérettetésre, azon a hipotetikus alapon, hogy e gyermeknek nem lenne szabad élnie, s ha minden 'rendben' történt volna, akkor nem is élne. Mintha az anya magzati élet feletti önrendelkezési joga terjedne tovább, azonban annak lehetősége már lezárult a várandósság alatt, az itt csupán a korábbi önrendelkezési jognak reminiscenciája, nem egyéb, mint illúzió.

A huszadik század, mint a jogok évszázadának emberi jogi vívmányai semmi esetre sem megkérdőjelezhetők, bár e jogok népszerűségük ellenére gyakran formátlanok, homályosak, nehezen megragadhatók.⁵⁹ Senki nem vitatja például a családtervezés szabadságát, a szülők legszemélyesebb döntését arról, hogy kívánnak-e gyermeket világra hozni, s ha igen mennyit és mikor. A család – mint társadalmi közvetítő közeg és szociális egység – közös.⁶⁰ Egy bizonyos ponton túl azonban a jog nem fér – és nem is férhet – hozzá a család, az élet továbbadása és az emberi létezés alapvető viszonyaihoz.

Azaz, például a magyar joggyakorlat egységes abban, hogy *wrongful conception* esetén egy egészséges gyermek megszületését, létezését, felnevelésének költségeit nem lehet hátránynak, jogilag értékelhető kárnak tekinteni, de *wrongful birth* esetén a fogyatékos gyermek létezésétől elválaszthatatlanul, a létezésében immanensen benne rejlő felnevelési költségeket – az orvosi mulasztásra tekintettel – igen. „Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb.”⁶¹ És *wrongful birth* esetekben van az életre méltóbb és méltatlanabb?

⁵⁸ Vö. HAQQ i. m. 343.

⁵⁹ Tom CAMPBELL: Human Rights: The Shifting Boundaries. In: Tom CAMPBELL – Jeffrey GOLDSWORTHY – Adrienne STONE (eds.): *Protecting Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2003. 22.

⁶⁰ Alan BRUDNER: *Constitutional Goods*. Oxford, Oxford University Press, 2004. 354.

⁶¹ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Dr. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye.